

C. CORNELII TACITI
AB
EXCESSV DIVI AVGVSTI
A N N A L I V M
LIBER VNDECIMVS.

BREVIARIVM LIBRI.

CAP. 1—3. *Valerius Asiaticus a Suihio et Sosibio accusatus fraude Messallinae et Vitellii evertitur, et hilare moritur.* 4. *Somnium saevitiae caussa.* 5. *In perfidiam advocatorum lex Cincia flagitatur.* 6. 7. *Praemiis pro patrociniis modus ponitur a Principe.*

8. *Parthi discordant. Gotarzes pulsus vires reparat.* 9. *Pacem inicit cum Bardane;* 10. *hic victor a suis caeditur.*

11. *Ludi saeculares. Domitius Nero destinatur imperio.* 12. *Messallina Silium deperit.* 13. *Claudius aliud agit. Leges fert. Novas litterarum formas vulgat.* 14. *De litterarum inventoribus.* 15. *Claudius Haruspices firmat.*

16. *Italicus Rex Cheruscis petentibus datur.* 17. *mox de eo discordia gentis et bellum.* 18. *Rebellantes Chaucos Corbulo reprimit. Is severe agit in milites.* 19. *Frisios componit. Gannasum caedit.* 20. *Ardor eius a Claudio repressus. Fossam inter Mosam et Rhenum ducit. Insignia triumphii ei indulta.* 21. *Sic*

et Curtio Rufo. 22. Nonius perit. De spectaculo gladiatorum et Quaestoribus.

23. Galli civitatem plenam adfectant et, 24. Principe patrocinate, 25. impetrant, et primo quidem Aedui. Patricii suppleti. Lustrum conditum.

26. Messallina, amore recors, 27. Silio palam nubit. 28. Turbantur aulici. 29. 30. Narcissus per pellices rem defert. 31. Claudius trepidat. Messallina bacchatur; 32. preces per Vestalem parat. 33. Narcissus Principem nutantem incitat, 34. preces amolitur, 35. 36. sonitum, in his Mnesteris, supplicium urget. 37. 38. Messallinam, languente Principe, dein ignaro, caedi curat. Haec gesta annis fere duobus

C. VALERIO ASIATICO. M. VALERIO MESSALLA

A. VITELLIO, L. VIPSTANO, COSS.

Nam Valerium Asiaticum, bis Consulem, fuisse quondam adulterum eius, credidit: pariterque hortis inhians, quos ille, a Luculio coeptos, insigni magnificentia extollebat, Suilium accusandis utrisque inimit. Adiuangitur Sosibus, Britannici educator, qui, per speciem benevolentiae, moneret Claudium, cavere vim atque opes Principibus insensas: praecipuum auctorem Asiaticum interficiendi Caesaris: non extimuisse concionem Populi Romani, fateri, gloriamque facinoris ultro petere. clarum ex eo in urbe, didita per provincias fama, parare iter ad Germanicos exercitus; quando genitus Viennae, multisque et validis propinquitatibus subnixus, turbare gentiles nationes promptum haberet. At Claudius, nihil ultra scrutatus, citis cum militibus, tamquam opprimendo bello, Crispinum, Praetorii praefectum, misit: a quo reperlus est apud Baias, vinclisque inditis, in urbem raptus.

II. Neque data Senatus copia: intra cubiculum auditur, Messallina coram et Suillio *corruptionem militum, quos pecunia et stupro in omni flagitio obstrictos* arguebat, exin *adulterium Poppaeae*, ac postremum *mollitiam corporis* obiectante. ad quod victo silentio, prorupit reus, et, *interroga*, inquit, *Suili, filios tuos: virum ne esse fatebuntur*: ingressus-que defensionem, commoto maiorem in modum Claudio, Messallinae quoque lacrimas excivit. quibus abluendis cubiculo egrediens, monet Vitellium, ne elabireum sineret. ipsa ad perniciem Poppaeae festinat, subditis, qui terrore carceris ad voluntariam mortem propellerent; adeo ignaro Caesare, ut, paucos post dies, epulantem apud se maritum eius, Scipionem, percunctaretur, *cur sine uxore discubisset?* ad quod ille, *functam fato*, responderit.

III. Sed consultante super absoluteione Asiatici, flens Vitellius, commemorata *vetustate amicitiae, utque Antoniam, Principis matrem, pariter observavissent*, dein, percursis *Asiatici in Remp. officiis, recentique adversus Britanniam militia*, quaeque alia conciliandae misericordiae videbantur, *liberum ei moris arbitrium* permisit: et secuta sunt Claudii verba, in eandem clementiam. Hortantibus dehinc quibusdam in ediam et lenem exitum, *remittere beneficium*, Asiaticus ait: et usurpatis, quibus insueverat, exercitioribus, lauto corpore, hilare epulatus, cum, se *honestius calliditate Tiberii, vel impetu C. Caesaris perituum*, dixisset, *quam, quod fraude muliebri, et impudico Vitellii ore caderet*, venas excolvit: viso tamen ante rogo, iussoque *transferri partem in aliam, ne opacitas arborum vapore ignis minueretur*. tantum illi securitatis novissimae fuit.

IV. Vocantur post haec Patres, pergitque Suillus addere reos Equites Romanos illustres, quibus Petra cognomentum. at caussa necis, quod domum

suam Valerii et Poppaeae congressibus praebuissent. Verum nocturnae quietis species alteri obiecta, tamquam vidisset Claudium spicea corona evinctum, spicis retro conversis: eaque imagine gravitatem annonae dixisset. Quidam pampineam coronam albetibus foliis visam, atque ita interpretatum, tradidere, vergente autumno mortem Principis ostendi. Illud haud ambigitur, qualicumque insomnio ipsi fratrique perniciem adlatam. Sestertium quindecies, et insignia Praeturae Crispino decreta. Adiecit Vitellius sestertium decies Sosibio; quod Britannicum praeceptis, Claudium consiliis, iuaret. Rogatus sententiam et Scipio: cum idem, inquit, de admissis Poppaeae sententiam, quod omnes, putate, me idem dicere, quod omnes: elegantiam temperamento inter coniugalem amorem, et Senatoriam necessitatem.

V. Continuus inde et saevus accusandis reis Suius, multique audaciae eius aemuli. nam cuncta legum et Magistratum munia in se trahens Princeps materiam praedandi patefecerat. nec quidquam publicae mercis tam venale fuit, quam advocatorum perfidia: adeo, ut Samius, insignis Eques Romanus, quadringentis nummorum millibus Suilio datis, et cognita praevaricatione, ferro in domo eius incubuerit. Igitur, incipiente C. Silio, Consule designato, cuius de potentia et exitio in tempore memorabo, consurgunt Patres, legemque Cinciam flagitant: qua cavetur antiquitus, ne quis, ob causam orandam, pecuniam donumve accipiat.

VI. Deinde, obstrepentibus his, quibus ea contumelia parabatur, discors Suilio Silius acriter incubuit, veterum oratorum exempla referens, qui famam in posteros, praemia eloquentiae cogitavissent pulcherrima. alioquin et bonarum artium principem sordidis ministeriis foedari. ne fidem integram manere, ubi magnitudo quaestuum spectetur. quod si

in nullius mercedem negotia tueantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia et iniurias foveri, ut, quomodo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam advocatis ferat. meminissent C. Asinii et Messallae ac recentiorum, Arruntii et Aesernini. ad summa profectos incorrupta vita et facundia. Talia dicente Consule designato, consentientibus aliis, parabatur sententia, qua lege repetundarum tenerentur; cum Suilius, et Cossutianus, et ceteri, qui non iudicium (quippe in manifestos) sed poenam statui videbant, circumstantur Caesarem, ante acta deprecantes.

VII. Et, postquam adnuit, agere incipiunt: *Quem illum tanta superbia esse, ut aeternitatem famae spe praesumat? usui et rebus subsidium praeparari, ne quis, inopia advocatorum, potentioribus obnoxius sit. neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiaris, ut quis se alienis negotiis intendat. multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam. nihil a quoquam expeti, nisi cuius fructus ante praeviderit. Facile Asinium et Messallam, inter Antonium et Augustum bellorum praemiis refertos, aut ditium familiarum heredes Aeserninos et Arruntios, magnum animum induisse: prompti sibi exempla, quantis mercedibus P. Clodius, aut C. Curio, concionari soliti sint. se, modicos Senatores, quae Rep. nulla, nisi pacis, emolumenta petere. Cogitaret plebem, quae toga enitesceret. sublatis studiorum pretiis, etiam studia peritura. Ut minus decora haec, ita haud frustra dicta Princeps ratus, capiendis pecuniis posuit modum, usque ad dena sestertia, quem egressi repetundarum tenerentur.*

VIII. Sub idem tempus Mithridates, quem imperitasse Armeniis, et ad praesentiam Caesaris vocatum memoravi, monente Claudio, in Regnum remeavit, fisis Pharasmanis opibus. Is Rex Iberis, idemque Mi-

thridatis frater, nuntiabat, *discordare Parthos; summaque Imperii ambigua, minora sine cura haberi.* Nam inter Gotarzi pleraque saeva (qui necem fratri Artabano coniugique ac filio eius praeparaverat, unde metus eius in ceteros) accivere Bardanen. Ille, ut erat magnis ausis promptus, biduo tria millia stadiorum invadit, ignarumque et exterritum Gotarzen proturbat: neque cunctatur, quin proximas Praefecturas corripiat, solis Seleucensibus dominationem eius abnuentibus. In quos, ut patris sui quoque defectores, ira magis, quam ex usu praesenti, accensus, implicatur obsidione urbis valida, et munimentis obiecti annis, muroque, et comae-tibus firmatae. Interim Gotarzes, Daharum Hyrcanorumque opibus auctus, bellum renovat: coactusque Bardanes omittere Seleuciam, Bactrianos apud campos castra contulit.

IX. Tunc, distractis Orientis viribus, et, quoniam inclinarent, incertis, casus Mithridati datus est occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excidenda castellorum ardua, simul Ibero exercitu campos persultante. Nec enim resistere Armenii, fuso, qui proelium ausus erat, Demonacte, Praefecto. Paululum cunctationis adtulit Rex minoris Armeniae, Cotys, versis illuc quibusdam procerum; dein litteris Caesaris coercitus, et cuncta in Mithridaten fluxere, atrociorum, quam novo Regno conduceret. At Parthi Imperatores, cum pugnam pararent, foedus repente iciunt, cognitis popularium insidiis, quas Gotarzes fratri patefecerat. congressisque primo cunctantur, deinde complexi dextras, apud altaria Deum pepigere, *fraudem inimicorum ulcisci, atque ipsi inter se concedere.* Potiorque Bardanes visus retinendo regno: at Gotarzes, ne quid aemulationis existeret, penitus in Hyrcaniam abiit. regressoque Bardani deditur Seleucia, septimo post defectionem

anno; non sine dedecore Parthorum, quos una civitas tamdiu eluserat.

X. Exin validissimas Praefecturas invasit. et recipere Armeniam avebat, ni a Vibio Marso Syriae Legato, bellum minitante, cohibitus foret. Atque interim Gotarzes, poenitentia concessi Regni, et, revocante nobilitate, cui in pace durius servitium est, contrahit copias. et huic contra itum ad amnem Erinden: in cuius transgressu multum certato, percivit Bardanes, prosperisque proeliis medias nationes subegit ad flumen Sindem, quod Dahas Ariosque disterminat. Ibi modus rebus secundis positus. nam Parthi, quamquam victores, longinquam militiam adspernabantur. Igitur exstructis monumentis, quibus opes suas testabatur, nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur; ingens gloria, atque eo ferocior et subiectis intolerantior: qui, dolo ante composito, incautum, venationique intentum, interfecere, primam intra iuventam, sed claritudine paucos inter senum Regum, si perinde amorem inter populares, quam metum apud hostes quaesivisset. Nece Bardanis turbatae Parthorum res inter ambiguos, quis in Regnum acciperetur. multi ad Gotarzen inclinabant; quidam ad Meherdaten, prolem Phrahatis, obsidio nobis datum. dein praevaluit Gotarzes. potiusque regiam, per saevitiem ac luxum adēgit Parthos, mittere ad Principem Romanum occultas preces, quis, *permitti Meherdaten patrium ad fastigium*, orabant.

XI. iisdem Consulibus ludi saeculares octingentesimo post Romam conditam, quarto et sexagesimo, quam Augustus ediderat, spectati sunt. Vtriusque Principis rationes praetermitto, satis narratas libris, quibus res Imperatoris Domitiani composui. nam is quoque edidit ludos saeculares; iisque intentius adfui Sacerdotio Quindecimvirali praeditus, ac tum

Praetor. quod non iactantia refero, sed quia conlegio Quindecimvirum antiquitus ea cura, et Magistratus potissimum exsequebantur officia caerimoniarum. Sedente Claudio, circensibus ludis, cum pueri nobiles equis ludierum Troiae inirent, interque eos Britannicus, Imperatore genitus, et L. Domitius, adoptione mox in Imperium et cognomentum Neronis adscitus, favor plebis acrior in Domitium, loco praesagii acceptus est. vulgabaturque, *adfuisse infantiae eius dracones in modum custodum*; fabulosa et externis miraculis adsimulata. nam ipse, haudquam sui detractor, unam omnino *anguem in cubiculo visam*, narrare solitus est.

XII. Verum inclinatio populi supererat, ex memoria Germanici, cuius illa reliqua suboles virilis: et matri Agrippinae miseratio augebatur, ob saevitiam Messallinae: quae semper infesta, et tunc commotior, quo minus strueret crimina et accusatores, novo et furori proximo amore detinebatur. Nam in C. Silius, iuventutis Romanae pulcherrimum, ita exarserat, ut Iuniam Silanam, nobilem feminam, matrimonio eius exturbaret, vacuoque adultero potiretur. Neque Silius flagitii aut periculi nescius erat: sed certo, si abnueret, exitio, et nonnulla fallendi spe, simul magnis praemiis, opperiri futura et praesentibus frui, pro solatio habebat: illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum, egressibus adhaerescere; largiri opes, honores: postremo, velut translata iam fortuna, servi, liberti, paratus Principis apud adulterum visebantur.

XIII. At Claudius, matrimonii sui ignarus, et munia Censoria usurpans, *theatralem populi lasciviam* severis edictis increpuit, *quod in P. Pomponium, Consularem*, (is carmina scenae dabat) *inque feminas illustres, probra iccerat*. Et lege lata saevitiam creditorum coercuit, *ne in mortem parentum pecunias*

filii familiarum foenori darent. Fontesque aquarum, ab Simbruinis collibus deductos, urbi intulit. Ac novas litterarum formas addidit vulgavitque; comperto, Graecam quoque litteraturam non simul coeptam absolutamque.

XIV. Primi per figuras animalium Aegyptii sensus mentis effingebant; (ea antiquissima monumenta memoriae humanae inpressa saxis cernuntur) et litterarum semet inventores perhibent; *inde Phoenicias, quia mari praepollebant, intulisse Graeciae, gloriamque adeptos, tamquam repererint, quae acceperant.* Quippe fama est, *Cadmm, classe Phoenicum vectum, rudibus adhuc Graecorum populis artis eius auctorem fuisse.* Quidam *Cecropem Atheniensem, vel Linum Thebanum, et temporibus Troianis Palamedem, Argivum, memorant, sexdecim litterarum formas; mox alios ac praecipuum Simonidem, ceteras reperisse.* At in Italia Etrusci ab Corinthio Damarato, Aborigines Arcade ab Evandro didicerunt: et forma litteris Latinis, quae veterimis Graecorum. Sed nobis quoque paucae primum fuere: deinde additae sunt. Quo exemplo Claudius tres litteras adiecit, quae usui, imperitante eo, post oblitteratae, adspiciuntur etiam nunc in aere publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo.

XV. Retulit deinde ad Senatum, super collegio Haruspicum, *ne vetustissima Italiae disciplina per desidiarum exolesceret: saepe adversis Reip. temporibus accitos, quorum monitu redintegratas caerimonias, et in posterum rectius habitas: primoresque Etruriae sponte, aut Patrum Romanorum impulsu, retinuisse scientiam, et in familias propagasse: quod nunc segnius fieri, publica circa bonas artes socordia, et quia externae superstitiones valescant. et laeta quidem in praesens omnia; sed benignitati Deum gratiam referendam, ne ritus sacrorum, inter ambigua culti, per prospera oblitterarentur. Factum ex eo SC.: vide-*

rent Pontifices, quae retinenda firmandaque Haruspicum.

XVI. Eodem anno Cheruscorum gens Regem Roma petivit, amissis per interna bella nobilibus, et uno reliquo stirpis Regiae, qui apud urbem habebatur, nomine *Italicus* Paternum huic genus e Flavio, fratre Arminii, mater ex Cattumero, Principe Cattorum erat: ipse forma decorus, et armis equisque, in patrium nostrumque morem, exercitus. Igitur Caesar auctum pecunia, additis sipatoribus, hortatur *gentile decus magno animo capessere. Illum primum, Romae ortum, nec obsidem, sed civem, ire externum ad Imperium.* Ac primo laetus Germanis adventus, atque eo magis, quod, nullis discordiis inbutus, pari in omnes studio ageret: celebrari, coli, modo comitatem et temperantiam nulli invisam, saepius vinolentiam ac libidines, grata barbaris, usurpans. Iamque apud proximos, iam longius clarescere, cum potentiam eius suspectantes, qui factionibus floruerant, discedunt ad conterminos populos, ac testificantur, *adimi veterem Germaniae libertatem, et Romanas opes insurgere: adeo neminem, iisdem in terris ortum, qui principem locum impleat; nisi exploratoris Flavii progenies supra cunctos adtollatur? Frustra Arminium praescribi: cuius si filius, hostili in solo adultus, in Regnum venisset, posse extimesci, infectum alimonio, servitio, cultu, omnibus externis. at, si paterna Italico mens esset: non alium infensius arma contra patriam ac Deos Penates, quam parentem eius, exercuisse.*

XVII. His atque talibus magnas copias coegere: nec pauciores Italicum sequebantur. *non enim inrupisse ad invitos, sed accitum, memorabant. quando nobilitate ceteros anteiret, virtutem experirentur, an dignum se patruo Arminio, avo Cattumero praerberet. nec patrem rubori, quod fidem adversus Romanos, vo*

lentibus Germanis sumptam, nunquam omisisset. falso libertatis vocabulum obtendi ab iis, qui privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei, nisi per discordias, habeant. Adstrepebat huic alacre vulgus; et magno, inter barbaros, proelio victor Rex; dein secunda fortuna ad superbiam prolapsus pulsusque, ac rursus Langobardorum opibus reffectus, per laeta, per adversa, res Cheruscas adflctabat.

XVIII. Per idem tempus Chauici, nulla dissensione domi, et morte Sanquinii alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem Germaniam incursavere, duce Gannasco: qui natione Canninefas, auxiliaris et diu meritus, post transfuga, levibus navigiis praedabundus, Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus, dites et inbelles esse. At Corbulo provinciam ingressus, magna cum cura, et mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, ceteras navium, ut quaeque habiles, per aestuaria et fossas adegit: lintribusque hostium depressis, et exturbato Gannasco, ubi praesentia satis composita sunt, legiones, operum et laboris ignaras, populationibus laetantes, veterem ad morem reduxit; ne quis agmine decederet, nec pugnam, nisi iussus, iniret. stationes, vigiliae, diurna nocturnaue munia, in armis agitabantur. Feruntque *militem, quia vallum non accinctus, atque alium, quia pugio tantum accinctus foderet, morte punitos.* quae nimia, et incertum an falso iacta, originem tamen e severitate Ducis traxere: intentumque et magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam adversa levia credebatur.

XIX. Ceterum is terror milites hostesque in diversum adfecit. nos virtutem auximus: barbari ferociam infregere. Et natio Frisiorum post rebellionem, clade L. Apronii coeptam, infensa, aut male fida, datis obsidibus cousedit apud agros, a Corbu-

lone descriptos. Idem Senatum, magistratus, leges inposuit. ac, ne iussa exuerent, praesidium immunit; missis, qui maiores Chaucos ad deditio- nem pellicerent, simul Gannascum dolo adgre- dentur. nec inritae aut degeneres insidiae fuere adversus transfugam et violatorem fidei. Sed caede eius motae Chaucorum mentes, et Corbulo semina rebellionis praebebat; ut laeta apud plerosque, ita apud quosdam sinistra fama. *cur hostem conciret? adversa in Rempublicam casura: sin prospere egisset, formidosum paci virum insignem, et ignavo Principi praegravem.* Igitur Claudius adeo novam in Ger- manias vim prohibuit, ut *referri praesidia cis Rhe- num* iuberet.

XX. Iam castra in hostili solo molienti Corbulo- ni hae litterae redduntur. Ille, re subita, quam- quam multa simul offunderentur, metus ex Impera- tore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus, quam *beatos quondam Duces Romanos!* signum receptui dedit. Ut tamen miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque trium et viginti millium spatio fossam perduxit, qua incerta Oceani vetarentur. insignia tamen triumphii indul- sit Caesar, quamvis bellum negavisset. Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro Mattiaco recluserat specus quaerendis venis argenti; unde tenuis fructus, nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, effodere rivos, quaeque in aperto gravia, humum infra moliri. quis subactus miles, et quia plures per provincias simi- lia tolerabantur, componit occultas litteras, nomi- ne exercituû, precantium Imperatorem, *ut, quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret.*

XXI. De origine Curtii Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere, neque falsa prompse- rim; et vera exsequi pudet. Postquam adolevit,

sectator Quaestoris, cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeto vacuis per medium diei porticibus secretus agitat, oblata ei species muliebris ultra modum humanum, et audita est vox: *tu es, Ruffe, qui in hanc provinciam pro Consule venies.* Tali omine in spem sublatas, digressusque in urbem, et largitione amicorum, simul acri ingenio, Quaesturam, et mox, nobiles inter candidatos, Praeturam Principis suffragio adsequitur: cum hisce verbis Tiberius dedecus natalium eius velavisset, *Curtius Rufus videtur mihi ex se natus.* Longa post haec senecta, et adversus superiores tristi adulatione, adrogans minoribus, inter pares difficilis, Consulare imperium, triumpho insignia, ac postremo Africam obtinuit: atque ibi defunctus, fatale praesagium inplevit.

XXII. Interea Romae, nullis palam, neque cognitis mox caussis, Cn. Nonius, Eques Romanus, ferro accinctus reperitur in coetu salutantium Principem. nam, postquam tormentis dilaniabatur, de se non inficiatus conscios non edidit, incertum an occultans. Iisdem Consulibus P. Dolabella censuit, *spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui Quaesturam adipiscerentur.* Apud maiores virtutis id praemium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum petere Magistratus: ac ne aetas quidem distinguebatur, quin prima iuventa Consulatum ac Dictaturam inirent. Sed Quaestores, Regibus etiam tum impetrantibus, instituti sunt: quod lex curiata ostendit, ab L. Bruto repetita. Mansitque Consulibus potestas deligendi, donec eum quoque honorem Populus mandaret. creatique primum Valerius Potitus et Aemilius Mamercus, LXIII. anno post Tarquinius exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein, gliscentibus negotiis, duo additi, qui Romae cura-

rent. Mox duplicatus numerus, stipendiaria iam Italia, et accedentibus provinciarum vectigalibus. Post, lege Syllae, viginti creati supplendo Senatui, cui iudicia tradiderat. et, quamquam Equites iudicia recuperavissent, Quaestura tamen, ex dignitate candidatorum, aut facilitate tribuentium, gratuito concurrebatur, donec sententia Dolabellae velut venundaretur.

XXIII. A. Vitellio, L. Vipstano coss. cum de supplendo Senatu agigaretur, primoresque Galliae, quae *Comata* adpellatur, foedera et civitatem Romanam pridem adsecuti, ius adipiscendorum in urbe honorum expeterent, multus, ea super re, variusque rumor. Et studiis diversis apud Principem certabatur, adseverantium, *non adeo aegram Italiam, ut Senatum suppeditare urbi suae nequiret. suffecisse olim indigenas consanguineis populis, nec poenitere veteris Reip. Quin adhuc memorari exempla, quae priscis moribus ad virtutem et gloriam Romana indoles prodiderit. An parum, quod Veneti et Insubres curiam intruperint, nisi coetus alienigenarum, velut captivitas. inferatur? quem ultra honorem residuis nobilium, aut si quis pauper e Latio Senator, fore? oppleturos omnia divites illos, quorum avi proavique, hostilium nationum Duces, exercitus nostros ferro vique ceciderint; D. Iulium apud Alesiam obsederint. Recentia haec. quid si memoria eorum inoriretur, qui capitolio et ara Romana manibus eorumdem per se satis fruerentur sane vocabulo civitatis: at insignia Patrum, decora Magistratum, ne vulgarent.*

XXIV. His atque talibus haud permotus Princeps, et statim contra disseruit, et, vocato Senatu, ita exorsus est: *Maiores mei (quorum antiquissimus Clausus, origine Sabina, simul in civitatem Romanam, et in familias patriciorum adscitus est) hortantur, uti paribus consiliis Romae capessam, transferendo huc,*

quod usquam egregium fuerit. Neque enim ignoro, Iulios Alba, Coruncanios Camerio, Porcios Tusculo, et, ne vetera scrutemur, Etruria Lucaniaque, et omni Italia, in Senatum accitos. Postremo ipsam ad Alpes promotam, ut non modo singuli viritim, sed terrae, gentes, in nomen nostrum coalescerent. Tunc solida domi quies, et adversus externa florumus, cum Transpadani in civitatem recepti, cum, specie deductarum per orbem terrae legionum, additis provincialium validissimis, fesso Imperio subventum est. Num poenitet, Balbos ex Hispania, nec minus insignes viros e Gallia Narbonensi transivisse? Manent posteri eorum, nec amore in hanc patriam nobis concedunt. Quid aliud exitio Lacedaemoniis et Atheniensibus fuit, quamquam armis pollerent, nisi, quod victos pro alienigenis arcebant? At conditor noster Romulus tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives habuerit. Advenae in nos regnaverunt. Libertinorum filii Magistratus mandari, non, ut plerique falluntur, repens, sed priori populo factitatum est. At cum Senonibus pugnativimus. scilicet Volsci et Aequi numquam adversam nobis aciem instruxere! Capti a Gallis sumus. sed et Tuscis obsides dedimus, et Samnitium iugum subivimus. Attamen, si cuncta bella recenseas, nullum brevioris spatio, quam adversus Gallos, confectum. continua inde ac fida pax. Iam moribus, artibus, adfinitatibus nostris mixti, aurum et opes suas inferant potius, quam separati habeant. Omnia, P. C. quae nunc vetustissima creduntur, nova fuere. plebei Magistratus post patricos: Latini post plebeios: ceterarum Italiae gentium post Latinos. Inveterascet hoc quoque: et quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.

XXV. Orationem Principis secuto Patrum consulto, primi Aedui Senatorum in urbe ius adepti sunt. datum id foederi antiquo, et quia soli Gallo-

rum fraternitatis nomen cum Populo Romano usurpant. Iisdem diebus in numerum patriciorum adscivit Caesar vetustissimum quemque e Senatu, aut quibus clari parentes fuerant: paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus maiorum et L. Brutus minorum gentium adpellaverant; exhaustis etiam, quas Dictator Caesar lege Cassia, et Princeps Augustus lege Saenia sublegere. Laetaque haec in R. P. munia, multo gaudio Censoris inibantur. Famosos probris quonam modo Senatu depelleret, anxius, mitem et recens repertam, quam ex severitate prisca, rationem adhibuit, monendo, *secum quisque de se consultaret, peteretque ius exuendi ordinis. facilem eius rei veniam. et motos Senatu, et excusatos simul propositurum: ut iudicium Censorum, ac Pudor sponte cedentium permixti, ignominiam mollirent.* Ob ea Vipstanus Consul retulit, *Patrem Senatus adpellandum esse Claudium. quippe promiscuum Patris Patriae cognomentum: nova in Rempublicam merita non usitatis vocabulis honoranda.* Sed ipse cohibuit Consulem, ut ninium adstantem. condiditque lustrum, quo censa sunt civium LXIX centena, XLIV millia. Isque illi finis inscitiae erga domum suam fuit. haud multo post flagitia uxoris noscere ac punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas.

XXVI. Iam Messallina, facilitate adulteriorum in fastidium versa, ad incognitas libidines profluebat; cum *abrumpi dissimulationem* etiam Silius, sive fatali recordia, an imminetium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgebat. *Quippe non eo ventum, ut senectam Principis opperirentur. insonitibus innoxia consilia; flagitiis manifestis subsidium ab audacia petendum: adesse conscios, paria metuentes. Se caelibem, orbem, nuptiis, et adoptando Britannico paratum: mansuram eandem Messallinae po-*

tentiam, addita securitate, si praevenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita irae properum. Segniter hae voces acceptae, non amore in maritum; sed, ne Silius summa adeptus sperneret adulteram, scelusque, inter ancipitia probatum, veris mox pretiis aestimaret. nomen tamen matrimonii concupivit, ob magnitudinem infamiae, cuius apud prodigos novissima voluptas est. Nec ultra exspectato, quam dum sacrificii gratia Claudius Ostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum solennia celebrat.

XXVII. Haud sum ignarus, fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse, in civitate omnium gnara et nihil reticente, nedum Consullem designatum, cum uxore Principis, praedicta die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum caussa, convenisse: atque illam audisse Auspicum verba, subisse, sacrificasse apud Deos: discubitum inter convivas: oscula, complexus, noctem denique actam licentia coniugali. Sed nihil compositum miraculi caussa, verum audita scriptaque senioribus tradam.

XXVIII. Igitur domus Principis inhorruerat: maximeque, quos penes potentia, et, si res vertent, formido, non iam secretis conloquiis, sed aperte fremere, *Dum histrio cubiculum Principis insultaverit, dedecus quidem inlatum; sed discidium procul abfuisse: nunc iuvenem nobilem, dignitate formae, vi mentis, ac propinquo Consulatu, maiorem ad spem accingi. nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset.* Subibat sine dubio metus reputantes, *hebetem Claudium et uxori devinctum, multasque mortes iussu Messallinae patratas.* Rursus ipsa facilitas Imperatoris fiduciam dabat, *si atrocitate criminis praevaluissent, posse opprimi damnatam ante quam ream.* Sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausae aures etiam confidenti forent.

XXIX. Ac primo Callistus, iam mihi circa necem C. Caesaris narratus, et Appianae caedis molitor Narcissus, flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas agitavere, *num Messallinam secretis minis depellerent amore Siliï, cuncta alia dissimulantes*: deinde metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt: Pallas, per ignaviam; Callistus, prioris quoque regiae peritus, et potentiam cautis, quam acribus, consiliis tutius haberi. Perstitit Narcissus, et, solum id inmutans, ne quo sermone praeseiam criminis et accusatoris faceret, ipse ad occasiones intentus, longa apud Ostiam Caesaris mora, duas pellices, quarum is corporibus maxime insueverat, largitione ac promissis, et, uxore deiecta, plus potentiae ostentando, perpulit, delationem subire.

XXX. Exin Calpurnia (id pellicis nomen) ubi datum secretum, Caesaris genibus provoluta, *nupsisse Messallinam Siliio*, exclamat. simul Cleopatram, quae idem opperiens adstabat, *an comperisset?* interrogat: atque illa adveniente, *cieri Narcissum*, postulat. Is, *veniam in praeteritum petens, quod ei cis Vectium, cis Plautium dissimulavisset, nec nunc adulteria obiecturum*, ait: *nec domum, servitia, et ceteros fortunae paratus repossere. frueretur inimo iis: at redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales. an discidium*, inquit, *tuum nosti? nam matrimonium Siliï vidit populus et Senatus et miles: ac, ni propere agis, tenet urbem maritus.*

XXXI. Tum potissimum quemque amicorum vocat: primumque rei frumentariae praefectum, Turranium, post Lusium Getam, Praetorianis inpositum, percunctatur. Quibus fatentibus, certatim ceteri circumstrepunt, *iret in castra, firmaret Praetorias cohortes, securitati ante, quam vindictae consuleret*. Satis constat, eo pavore effusum Claudium, ut identidem interrogaret, *an ipse Imperii potens?*

an *Silius privatus esset?* At Messallina, non alias solutior luxu, adulto autumno, simulacrum vindemiae per domum celebrat. Vrgeri praela, fluere lacus: et feminae pellibus accinctae adsultabant, ut sacrificantes vel insanientes Bacchae: ipsa crine fluxo, thyrsum quatiens, iuxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos, iacere caput, strepente circum procaci choro. Ferunt, Vectium Valentem, lascivia in praealtam arborem connisum, interrogantibus, *quid adspiceret?* respondisse, *tempestatem ab Ostia atrocem:* sive ceperat ea species, seu forte lapsa vox in praesagium vertit.

XXXII. Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui, *gnara Claudio cuncta et venire promptum ultioni,* adferrent. Igitur Messallina Lucullianos in hortos, Silius, dissimulando metu, ad munia fori digrediuntur. Ceteris passim dilabentibus, adfuere Centuriones, inditaque sunt vincula, ut quis reperiebatur in publico, aut per latebras. Messallina tamen, quamquam res adversae consilium eximerent, ire obviam, et adspici a marito, quod saepe subsidium habuerat, haud segniter intendit, iussitque, *ut Britannicus et Octavia in complexum patris pergerent.* Et Vibidiam, virginum Vestalium vetustissimam, oravit, *Pontificis maximi aures adire, clementiam expetere.* Atque interim, tribus omnino comitantibus (id repente solitudinis erat) spatium urbis pedibus emensa, vehiculo, quo purgamenta hortorum eripiuntur, Ostiensem viam intrat: nulla cuiusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas praevalebat. Trepidabatur nihilominus a Caesare: quippe Getae, Praetorii praefecto, haud satis fidebat, ad honesta, seu prava, iuxta levi.

XXXIII. Ergo Narcissus, adsumptis, quibus idem metus, *non aliam spem incolunitatis Caesaris,* adfirmat, *quam si ius militum, uno illo die, in aliquem*

libertorum transferret: seque, offert, suscepturum. Ac ne, dum in urbem vehitur, ad poenitentiam a L. Vitellio et P. Largo Caecina, mutaretur, in eodem gestamine sedem poscit sumitque.

XXXIV. Crebra post haec fama fuit, inter diversas Principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam coniugii et infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium, quam, *o facinus! o scelus!* Instabat quidem Narcissus, *aperire ambages et veri copiam facere:* sed non ideo pervicit, quin suspensa, et, quo ducerentur, inclinatura responderet, exemploque eius Largus Caecina uteretur. Et iam erat in adspectu Messallina, clamitabatque, *audiret Octaviae et Britannici matrem;* cum obstrepere accusator, *Silium et nuptias referens:* simul codicillos, libidinum indices, tradidit, quibus visus Caesaris averteret. Nec multo post urbem ingredienti offerebantur communes liberi; nisi Narcissus *amoveri eos* iussisset. Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret, *ne indefensa coniunx exitio daretur.* Igitur, *auditurum Principem, et fore diluendi criminis facultatem,* respondit: *iret interim virgo et sacra capesseret.*

XXXV. Mirum inter haec silentium Claudii: Vitellius ignaro propior: omnia liberto obedebant. *patefieri domum adulteri, atque illuc deduci Imperatorem* iubet. Ac primum in vestibulo, effigiem patris Sili, consulto Senatus abolitam, demonstratum, quidquid avitum Neronibus et Drusis, in pretium probri cessisse incensumque et ad minas erumpentem, castris infert, parata concione militum; apud quos, praemonente Narcisso, pauca verba fecit: nam, etsi iustum, dolorem pudor impediabat. Continuus dehinc cohortium clamor, *nomina reorum et poenas* flagitantium: admotusque Silius tribunali,

non defensionem, non moras tentavit, precatus, *ut mors acceleraretur*. eadem constantia et illustres Equites Romanos cupidos maturae necis fecit. Titium Proculum, custodem a Silio Messallinae datum, et indicium offerentem Vectium Valentem et confesum, et Pompeium Vrbicum, ac Saufellum Trogum ex consciis *trahi ad supplicium* iubet. Decius quoque Calpurnianus, vigilum Praefectus, Sulpicius Rufus, Iudi Procurator, Iuncus Virgilianus, Senator, eadem poena adfecti.

XXXVI. Solus Mnester cunctationem adtulit, dilaniata veste, clamitans, *adspiceret verberum notas, reminisceretur vocis, qua se obnoxium iussis Messallinae dedisset. Aliis largitione, aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam: nec cuiquam ante pereundum fuisse, si Silius rerum potiretur.* Commotum his, et primum ad misericordiam Caesarem perpulere liberti, *ne, tot illustribus viris interfectis, histrioni consuleretur: sponte an coactus tam magna peccavisset, nihil referre.* Ne Trauli quidem Montani Equitis Romani defensio recepta est. is modesta iuventa, sed corpore insigni, accitus ultro, noctemque intra unam a Messallina proturbatus erat paribus lasciviis ad cupidinem et fastidia. Suilio Caesonino, et Plautio Laterano mors remittitur: huic, ob patrum egregium meritum: Caesoninus vitii protectus est, tamquam, in illo foedissimo coetu, passus muliebria.

XXXVII. Interim Messallina Lucullianis in hortis prolatare vitam, componere preces, nonnulla spe, et aliquando ira: tanta, inter extrema, superbia agebat. Ac, ni caedem eius Narcissus properavisset, verterat perniciem in accusatorem. Nam Claudius, domum regressus et tempestivis epulis delinitus, ubi vino incaluit, *iri iubet, nuntiarique miserae* (hoc enim verbo usum ferunt) *dicendam ad causam postera die adesset.* Quod ubi auditum et languescere ira, redire

amor, ac, si cunctarentur, propinqua nox, et uxorii cubiculi memoria timebantur; prorumpit Narcissus, denuntiatque Centurionibus et Tribuno, qui aderant, *exsequi caedem: ita Imperatorem iubere.* custos et exactor e libertis Evodus datus. Isque raptim in hortos praegressus, reperit fusam humi, adsidente matre Lepida: quae florenti filiae haud concors, supremis eius necessitatibus ad miserationem evicta erat; suadebatque, *ne percussorem opperiretur. transisse vitam, neque aliud, quam morti decus, quaerendum.* Sed animo per libidines corrupto, nihil honestum inerat, lacrimaeque et questus inriti ducebantur; cum impetu venientium pulsae fores, adstititque Tribunus per silentium, at libertus increpans multis ac servilibus probris.

XXXVIII. Tunc primum fortunam suam introspexit, ferrumque accepit, quod frustra iugulo ac pectori, per trepidationem, admovens, ictu Tribuni transfigitur. corpus matri concessum. Nuntiatumque Claudio epulanti, *perisse Messallinam*, non distincto, sua an aliena manu. nec ille quaesivit: poposcitque poculum et solita convivio celebravit. Ne secutis quidem diebus, odii, gaudii, irae, tristitiae, ullius denique humani adfectus signa dedit, non, cum laetantes accusatores adspiceret, non, cum filios maerentes. Iuvitque oblivionem eius Senatus, censendo, *nomen et effigies privatis ac publicis locis demovendas.* Decreta Narcisso *Quaestoria insignia*; levissimum fastidii eius, cum supra Pallantem et Callistum ageret. Honesta quidem, sed ex quibus deterrima orientur, tristitiis multis.
